

Aleksandra Lityńska

Katedra Historii Myśli Ekonomicznej
Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie

Rozważania Eugeniusza Kwiatkowskiego o roli zbiorowej pracy społecznej w procesie likwidacji dysproporcji gospodarczych i społecznych II Rzeczypospolitej

Streszczenie

W artykule dokonano analizy programu rozwoju społeczno-gospodarczego II Rzeczypospolitej Eugeniusza Kwiatkowskiego, opartego na idei zbiorowej pracy społecznej. Solidarny, twórczy wysiłek wszystkich obywateli ujął on jako podstawę umocnienia gospodarczego i politycznego kraju na arenie międzynarodowej. Pełniąc obowiązki ministra przemysłu i handlu, później wicepremiera i ministra skarbu, przyczynił się do rozwoju strategicznych dziedzin gospodarki m.in. COP-u, Gdyni, Stalowej Woli, Mościc.

Słowa kluczowe: historia myśli ekonomicznej, polityka gospodarcza, polityka przemysłowa, ekonomia.

1. Wprowadzenie

Eugeniusz Felicjan Kwiatkowski (1888–1974) polityk, działacz gospodarczy II Rzeczypospolitej zyskał uznanie jako twórca pozytywnego programu rozwoju

gospodarczego kraju. Był czołowym politykiem gospodarczym, autorem przebudowy gospodarczej Polski. Sformułował i realizował wizję Polski silnej gospodarczo i politycznie, wizję obejmującą szeroki program rozwoju wszystkich dziedzin gospodarki. Rozwijał tezę, że przebudowa struktury gospodarki Polski stanowi warunek umocnienia suwerenności politycznej kraju.

Celem opracowania jest wykazanie wkładu E. Kwiatkowskiego w umocnienie potencjału gospodarczego i politycznego II Rzeczypospolitej. Jego zalecenie aktywnej gospodarczo polityki państwa oparte jest na idei współpracy obywateli z państwem w celu poprawy sytuacji materialnej całego społeczeństwa.

Sytuację ekonomiczną kraju E. Kwiatkowski rozpatrywał globalnie, a nie wycinkowo. Jego rozważania objęły wszystkie ważniejsze elementy życia społeczno-gospodarczego powiązane i wzajemnie uwarunkowane. Wysunięty przez niego program reform gospodarczych i finansowych zawierał rozwiązania bieżące i długookresowe, perspektywiczne.

E. Kwiatkowski z zawodu był inżynierem chemikiem. Początkowo studiował na Wydziale Chemii Technicznej Politechniki Lwowskiej, a następnie na uniwersytecie w Monachium. Od 1920 r. prowadził wykłady na Wydziale Chemicznym Politechniki Warszawskiej. W latach 1923–1926 był dyrektorem technicznym Państwowej Fabryki Związków Azotowych w Chorzowie.

Karierę polityczną Kwiatkowski rozpoczął po przewrocie majowym 1926 r., kiedy premier Kazimierz Bartel powierzył mu stanowisko ministra przemysłu i handlu, które zajmował do 1930 r. Pełniąc tę funkcję, przyczynił się do zrealizowania projektu budowy portu w Gdyni i fabryki związków azotowych w Mościcach pod Tarnowem. Popierał także rozwój handlu morskiego i powstanie Dalekomorskiej Floty Rybackiej.

Budowa portu i miasta Gdyni była najważniejszym przedsięwzięciem gospodarczym w latach 1926–1930. W 1926 r. przyznano Gdyni prawa miejskie i opracowano dla niej przestrzenny plan zabudowy. W listopadzie 1926 r. z inicjatywy Kwiatkowskiego rozpoczęło działalność Przedsiębiorstwo Państwowe „Żegluga Polska”, którego flota sześć lat później składała się już z 17 statków różnego typu. „Żegluga Polska” otworzyła polskie linie regularnie pływające po Bałtyku do Skandynawii i portów holenderskich: Rotterdamu i Antwerpii.

W 1930 r. Kwiatkowski ustąpił z rządu, manifestując swoje zastrzeżenia wobec metod walki z opozycją. Objął wówczas kierownictwo Państwowej Fabryki Związków Azotowych w Mościcach. W 1933 r. został mianowany naczelnym dyrektorem Zjednoczonych Państwowych Fabryk Związków Azotowych w Chorzowie i Mościcach.

W latach 1935–1939 Kwiatkowski był wicepremierem, potem ministrem skarbu. Opracował wtedy program rozwoju gospodarki połączonej ze wzrostem

zatrudnienia w ramach czteroletniego planu inwestycji państwowych [Drozdowski 1989].

W 1937 r. rozpoczęto budowę Centralnego Okręgu Przemysłowego w celu aktywizacji terenów szczególnie zaniedbanych przez zaborców, zwłaszcza Małopolski. W widłach Wisły i Sanu postanowiono stworzyć centrum polskiego przemysłu ciężkiego i zbrojeniowego o znaczeniu strategicznym. W ciągu paru lat zbudowano m.in. wielką hutę żelaza i fabrykę dział w Stalowej Woli, wytwórnię syntetycznego kauczuku w Dębicy, fabrykę celulozy w Niedomicach, elektrownię wodną w Rożnowie. Poważny postęp notowano także w rozbudowie portu w Gdyni i rozwoju polskiej floty. W 1939 r. liczyła ona 71 okrętów [Drozdowski 1963].

W 1939 r. Kwiatkowski wystąpił z nowym piętnastoletnim programem rozbudowy gospodarki i rozwoju oświaty, którego realizację przerwał wybuch II wojny światowej. Podczas wojny był internowany w Rumunii i zajął się historią gospodarczą świata. Po powrocie do kraju w 1945 r. został kierownikiem delegatury rządu polskiego do spraw odbudowy wybrzeża. Usunięty z tego stanowiska trzy lata później, zajął się już tylko pracą naukową. Jest autorem wielu opracowań i artykułów poświęconych historii gospodarczej, chemii i spraw morskich.

2. Program gospodarczy E. Kwiatkowskiego i jego realizacja

E. Kwiatkowski kierował się przesłanką, aby każda jednostka, każdy obywatel podjął indywidualne działania w imię wspólnego dobra, wspólnej wartości, którą jest silne państwo. Odrzucał bierne czekanie na działania innych, preferował aktywną postawę wobec konieczności rozwiązywania ważnych problemów gospodarczych i społecznych. Państwo – wskazywał Kwiatkowski – jest silną siłą swoich obywateli, których świadomość narodową, motywującą do twórczej pracy zbiorowej na rzecz całego społeczeństwa powinna pobudzać polityka rządu, polityka pieniężna i fiskalna, sprzyjająca rozwojowi własności prywatnej i ochronie bezpieczeństwa socjalnego obywateli. [Kwiatkowski 1931, s. 12].

Dziełem, którym Kwiatkowski chciał zwrócić uwagę społeczeństwa na problemy gospodarcze, społeczne i polityczne kraju była praca pt. *Dysproporcje. Rzecz o Polsce przeszłej i obecnej*. Jej wydanie w 1931 r. wzbudziło szerokie zainteresowanie i uznanie. Jest to studium analityczne składające się z pięciu rozdziałów. Praca ma charakter interdyscyplinarny. Autor łączy badania historyczne z analizą współczesnych problemów II Rzeczypospolitej. Sięgając do historii Polski XVIII i XIX w., rozwinął pogląd, że źródłem wydarzeń historycznych, procesów ekonomicznych, postępu i rozwoju cywilizacji są ludzie. Badał kształtowanie się zbiorowej psychiki społecznej, społecznego obywatelskiego

instynktu społecznego. Jego zdaniem „Wobec wpływu wieków na kształtowanie się myśli i psychiki społecznej i pokolenia współczesnego, dopiero w tem oświeceniu staje się możliwe zbadanie i ocena wartości dzisiejszych w kierunku rozwoju na przyszłość” [Kwiatkowski 1931, s. 14].

Przyczyny upadku politycznego i gospodarczego Polski w XVIII w. Kwiatkowski wiązał z szeregiem zjawisk i czynników, wśród których dominowały dwa: nielicząca się z etyką i prawem polityka państw zaborczych oraz błędy i winy ówczesnych władz społeczeństwa polskiego. Nieskrępowana władza warstwy rządzącej w Rzeczpospolitej szlacheckiej przez długie wieki, egoizm szlachty realizującej własne prywatne interesy i jej negacja elementarnych obowiązków wobec państwa stały się źródłem anarchii i utraty niepodległości. Kwiatkowski wyszczególnił istotne problemy narastania procesu anarchii: *liberum veto*, ograniczanie praw miast i mieszczaństwa, przerzucanie przez szlachtę ciężarów podatkowych na systematycznie pauperyzowane warstwy społeczne, tj. mieszczaństwo i kmieci, brak niezbędnych środków do utrzymania i właściwego funkcjonowania instytucji państwowych, zaniedbania w zakresie rozwoju handlu i infrastruktury gospodarczej oraz umocnienia sił obronnych kraju m.in. granicy morskiej poprzez rozbudowę floty wojennej.

E. Kwiatkowski powoływał się na pisma pisarzy politycznych Polski szlacheckiej, m.in. Stanisława Staszica, który charakteryzując sejmowładztwo szlachty, wskazywał na dominację słowa „nie pozwalam” nad słowem „zgadzam się”. „Liberum veto na tyle stanów towarzystwo dzieli, ile jest obywatelów. Jeden obywatel jest nieskończoną liczbą, a wszyscy gołą cyfrą” [Staszic 1785, s. 47]. Podczas gdy sąsiedzi Polski umacniali instytucję państwową, Rzeczypospolita pozbawiała się siły obronnej i instytutu samozachowawczego. Szlachta dążyła do utrzymania wolności i przywilejów szlacheckich, stopniowo pozbawiając króla i rząd władzy wykonawczej.

Odrodzone państwo polskie powinno, zdaniem Kwiatkowskiego, kierować się własną polityką historyczną, bronić swoich racji, reprezentować interes narodowy i ochraniać swoją suwerenność. Utrwalenie niezależności politycznej, zdobytej w 1918 r. po 123 latach niewoli, i zjednoczenie odrębnie dotąd rozwijających się ziem byłych zaborów w jeden organizm gospodarczy wymaga zbiorowego wysiłku całego społeczeństwa, zbiorowej pracy jego kierowniczych instytucji, pracy szarmonizowanej i jednokierunkowej. Przebudowa wszystkich składników i elementów życia społeczno-gospodarczego uwarunkowana jest położeniem geograficznym, gęstością zaludnienia i krajowymi zasobami surowców naturalnych. Kwiatkowski nawiązał do poglądów J. Solera o braku automatyzmu rozwoju kultury, które odniósł do wszystkich przejawów życia zbiorowego związanych z kulturą, cywilizacją i gospodarstwem narodowym. Rozwinął tezę, że dzieło ludzi jest podstawą potęgi państwa. Stwierdził m.in., „że obiektywne

warunki państwa, stawiają określone postulaty dla dynamiki zbiorowej społeczności, które jest i będzie odpowiedzialne za obecne i przyszłe losy państwa” [Kwiatkowski 1931, s. 11].

Działalność E. Kwiatkowskiego była powiązana z budową nowej rzeczywistości społeczno-gospodarczej i politycznej II Rzeczypospolitej. Wyzwania, z którymi musiał się zmierzyć, to zacofanie gospodarcze, brak kapitału wewnętrznego, ogromne bezrobocie, duże dysproporcje w sferze produkcji i podziału. Budżet państwa cechował permanentny deficyt, a nadmierne wydatki państwa w stosunku do dochodów finansowano przez dodatkową emisję pieniądza. W 1923 r. inflacja przerodziła się w hiperinflację, której skutkiem było zahamowanie rozwoju przemysłu i wystąpienie zjawisk kryzysowych [Landau i Tomaszewski 1967, s. 30–60].

3. Propozycje E. Kwiatkowskiego dotyczące procesów dostosowawczych w czterech podstawowych dziedzinach gospodarki

E. Kwiatkowski reprezentował nowe, oparte na interwencjonizmie, ujęcie roli państwa w gospodarce i na rynku pracy, odmienne od rozwiązań liberalnych. Był zwolennikiem etatyzmu i robót publicznych. W pełni doceniał znaczenie planowania gospodarczego w procesie realizacji wyznaczonych celów społeczno-ekonomicznych. Industrializację kraju warunkował przeprowadzeniem reformy rolnej, rozszerzeniem rynku zbytu dla artykułów przemysłowych i rolnych [Bochenek 2004, s. 148–149].

Podstawowe założenia programu Kwiatkowskiego restrukturyzacji gospodarki polskiej wynikały z procesów dostosowawczych w czterech dziedzinach. Pierwszy z nich to modernizacja przemysłu, który z wyjątkiem Śląska i pojedynczych fabryk w innych dzielnicach opierał się na średniej i drobnej wytwórczości o niskim stopniu technologii produkcji. Realizacja tego zadania wymagała dużych nakładów kapitału trwałego i obrotowego, które w okresie I wojny światowej i wysokiej inflacji zostały prawie całkowicie zniszczone. Niezbędna była również poprawa struktury zawodowej Polski, gdyż prawie trzy czwarte ludności utrzymywało się z pracy na roli.

Drugi kierunek objął przeobrażenia ustroju rolnego i stabilizację polityki rolnej w celu przekształcenia milionowych rzesz chłopskich w aktywne konsumentów i płatników podatków, umożliwiając w ten sposób realizację głównych zadań państwowych związanych z industrializacją. Zdaniem Kwiatkowskiego, umiejętne i fachowo przeprowadzona reforma rolna, scalenie gruntów, uregulowanie serwitutów, następnie melioracja, udostępnienie tanich i długotermino-

wych kredytów, państwowa pomoc w selekcji ziarna, a przede wszystkim rozwój oświaty rolniczej miały w tej dziedzinie poważne zadania do spełnienia.

Celem kolejnego procesu dostosowawczego były zmiany w sferze podziału drogą ograniczenia obciążeń podatkowych zarówno w przemyśle, jak i rolnictwie, regulacji systemu wynagrodzeń pracowników, co miało ożywić krajową konsumpcję. „To, te elementy – podkreśla Kwiatkowski – wyrównania rażących rozpiętości społecznych przez podwyższenie stopy życiowej najszerzych warstw ludności, to podstawy stopniowego narastania dobrobytu społecznego i produktywnej absorpcji przyrostu ludnościowego, to wreszcie fundament powodzenia skarbu państwa, tej podstawy wszelkiej celowości w zakresie programu gospodarczego i politycznego państwa” [Kwiatkowski 1931, s. 227].

Czwarty proces dostosowawczy związany był z redukcją dysproporcji między wartością eksportu i importu oraz zmianą wybitnie surowcowego charakteru polskiego eksportu. „Bogactwo narodów – pisze Kwiatkowski [1931, s. 219] – łączy się przede wszystkim z procesem przeróbki surowców na produkty ostateczne i z organizacją wymiany towarowej, postawioną na wysokim poziomie”. Wzrost eksportu towarowego przyspiesza proces uprzemysłowienia i umożliwia finansowanie niezbędnego importu. Kwiatkowski uznał ideę samowystarczalności za absurdalną, a politykę gospodarczą nastawioną albo na rynek wewnętrzny, albo na rynki zagraniczne – za błędną. Rozwój ekonomiczny kraju i osiągnięcie równowagi gospodarczej uwarunkował także wprowadzeniem ochrony celnej.

Polityka morska, olbrzymia ekonomiczna wartość dla Polski bezpośredniego dostępu do morza stanowiła dla Kwiatkowskiego podstawę sformułowania i realizacji programu morskiego. Zakładał on rozwój floty handlowej, dostosowanie organizacyjne i instytucjonalne w zakresie funkcjonowania samodzielnego handlu morskiego i międzynarodowego, budowę i urządzenie portów oraz rozbudowę infrastruktury gospodarczej.

E. Kwiatkowski wskazywał na poczucie dumy społeczeństwa polskiego związane z posiadaniem wybrzeża morskiego. Dostęp do morza tworzy nowe możliwości produkcyjne, handlowe, transportowe, prowadzi do przeobrażeń struktury zawodowej społeczeństwa, podnoszenia kwalifikacji i umiejętności pracowników, rozwoju nowych branż i gałęzi gospodarki. „Pod względem ekonomicznym ta mała granica morska stanowi już dziś to samo, co olbrzymia granica lądowa. Nie można zaś ani obliczyć, ani wyprorokować kresu jej wartości. Będą one stopniowo narastać w stosunku do naszej upartej i niezłomnej woli pracy, proporcjonalnie do naszego wysiłku i do przestawienia naszej psychiki. Przez wieki całe, wbrew narzucającym się okolicznościom i potrzebom, byliśmy narodem rolników, dziś musimy się stawać narodem wielofunkcyjnym, społeczeństwem kupców,

przemysłowców, rolników, pracowników fizycznych i umysłowych” [Kwiatkowski 1931, s. 238].

W październiku 1935 r., po dymisji rządu Walerego Sławka, Kwiatkowski objął kierownictwo polityki gospodarczej rządu. W latach 1935–1938 realizował program etatystyczny rozwoju wielkich inwestycji państwowych, finansowanych kredytami Banku Polskiego. Wskazywał na znaczenie inwestycji państwowych w procesie rozwoju kraju, efektywnego wykorzystania zasobów pracy i surowców, tworzenia nowych przedsiębiorstw w strategicznych gałęziach produkcji, a wymagających dużych nakładów kapitałowych. Etatyzm nie powinien jednak – jego zdaniem – wypierać inicjatywy prywatnej w średnich i drobnych zakładach produkcyjnych. W swych poglądach zbliżył się do dużej grupy polityków i działaczy gospodarczych z kręgu obozu sanacyjnego nazwanej Pierwszą Brygadą Gospodarczą, której poglądy stały się treścią pracy zbiorowej pt. *Na froncie gospodarczym*. Do zwolenników etatyzmu należała także grupa ekonomistów skupiona wokół pisma „Gospodarka Narodowa”.

Z krytyką rządowego programu uprzemysłowienia sformułowanego przez E. Kwiatkowskiego wystąpił R. Rybarski w pracy pt. *Idee przewodnie gospodarstwa Polski*, dowodząc, że działalność inwestycyjna państwa w sytuacji braku kapitału wewnętrznego doprowadzi do rozwoju niekontrolowanej inflacji [Rybarski 1933, s. 99–105].

Gospodarka była dla E. Kwiatkowskiego sferą rządowego i społecznego działania w celu osiągnięcia wspólnego dobra, wspólnej wartości: państwa silnego ekonomicznie i politycznie. Opowiadał się za budową wspólnoty narodowej, umocnieniem solidarności obywateli z celami państwa i utworzeniem rządu zgody narodowej. Świadomość polityczna ugrupowań i stronnictw politycznych oraz przyjęte programy działania powinny umacniać demokrację, nie tylko demokrację polityczną, ale ekonomiczną i społeczną. W państwie demokracji obywatelskiej każdy mieszkaniec powinien mieć poczucie ochrony prawa i nienaruszalności swobód obywatelskich. Podkreślał, że o realizacji ustroju demokratycznego decydują nie przyjęte formuły, ale stan psychiczny i moralny społeczeństwa generujący wolę zbiorowej pracy społecznej. [Kwiatkowski 1988].

Źródłem konfliktów społecznych jest, zdaniem E. Kwiatkowskiego, „dysproporcja między odczuwanymi powszechnie potrzebami, a aktualnymi warunkami życia, między koniecznościami dnia dzisiejszego a postulatami i możliwościami przyszłości” [Kwiatkowski 1931, s. 245]. Za główne zadania władz państwowych uznał dążenie do osiągnięcia pewnej równowagi interesów współczesnych i przyszłych drogą ustawodawczą i kontrolną.

E. Kwiatkowskiego poddał surowej krytyce okres rządów parlamentarnych lat 1918–1926, gdy istniało ponad 80 ugrupowań politycznych, które były źródłem chaosu gospodarczego i finansowego, narastania procesu inflacji i pauperyzacji

społeczeństwa. Rezultatem braku odpowiedzialności sejmu i rządu w sprawach finansowych była inflacja bilonowa, dalsze przekroczenia budżetowe, a w konsekwencji załamanie złotego i utrata olbrzymich sum z pożyczek zagranicznych, przeznaczonych na ratowanie kursu złotego. W tej sytuacji podjęte przez Władysława Grabskiego próby przywrócenia równowagi budżetowej okazały się niemożliwe do realizacji [Krzyżanowski 1929, s. 55].

Za najważniejsze osiągnięcia rządu Marszałka Piłsudskiego E. Kwiatkowski uznał stworzenie podstawy stabilizacji waluty i wzrostu zaufania obywateli do waluty krajowej. „Każdy zaś program gospodarczy państwa staje się automatycznie kłamstwem, jeżeli rząd nie potrafi zachować stabilizacji waluty i równowagi budżetowej; załamanie tych dwóch czynników, to najgorszy i najcięższy podatek nałożony na społeczeństwo, a przede wszystkim na klasy pracujące i najuboższe” [Kwiatkowski 1931, s. 263]. Wysuwany w dobie wielkiego kryzysu gospodarczego projekt dewaluacji złotego i odejścia od systemu waluty złotej Kwiatkowski zdecydowanie odrzucił. Dowodził, że w kraju, który w ciągu kilku lat przeszedł dwie inflacje, spadek wartości waluty musiałby przybrać katastrofalne rozmiary i zamiast ożywienia gospodarczego przynieść pogorszenie sytuacji na rynku finansowym i zachwiać rynkiem kredytowym.

4. Wychowanie polityczne społeczeństwa w koncepcji E. Kwiatkowskiego

Wychowanie polityczne społeczeństwa jest jednym z zasadniczych zadań rządu. E. Kwiatkowski argumentował, że prawo staje się podstawą potęgi państwa, gdy jego wprowadzenie nie wiąże się z użyciem przemocy, ale staje się normą moralną społeczeństwa, służy bowiem do rozwiązywania rzeczywistych problemów życia zbiorowego. Likwidacja dysproporcji między przyjętymi programami partyjnymi a efektywną polityką ekonomiczną państwa wymaga – jego zdaniem – od całego społeczeństwa, tj. instytucji publicznych i obywateli, uczciwej interpretacji i egzekwowania przyjętej konstytucji i ustaw. Rozwinął pogląd, „że programy partyjne nie są naczelną i nienaruszalną konstytucją wrogich państw w państwie, celem samym w sobie, a jedynie środkiem do realizowania przez zdrowy kompromis największej sumy korzyści społecznych, a więc i państwowych [Kwiatkowski 1931, s. 267].

Dysproporcje w wykorzystaniu sił produkcyjnych społeczeństwa i dysproporcje wartości materialnych może usunąć konsekwentna i uparta przez swą świadomość praca twórcza i zorganizowana. Kwiatkowski warunkował zachowania społeczne wewnętrznym, psychicznym nastawieniem jednostki do państwa i jego potrzeb, do prawa i jego egzekwowania, do innego człowieka

i jego warunków życia. Wyzwolenie sił społecznych i indywidualnych jest czynnikiem decydującym o sytuacji bieżącej i przyszłości Polski.

W procesie kształtowania świadomości narodowej obywateli duże znaczenie ma podział władzy i jego przestrzeganie, stosunek ugrupowań politycznych do rządu, innych ugrupowań politycznych i całego społeczeństwa. Kwiatkowski podkreślał, że rząd musi uchronić się przed supremacją własnych ugrupowań politycznych, gdyż ta sytuacja prowadzi do zachwiania równowagi władz, parlamentaryzmu i uniemożliwia kontrolę jednej władzy nad drugą.

Istotnym zadaniem państwa jest stworzenie warunków do swobodnego rozwoju własności prywatnej i zapewnienie trwałych, instytucjonalnych gwarancji przestrzegania prawa własności. Zdaniem E. Kwiatkowskiego, dopiero stabilność tych instytucji przyniesie zaufanie do państwa i jego polityki, ukształtuje zdrową psychikę społeczną, wolną od szowinizmu, stworzy przesłanki ożywienia gospodarki, zmniejszenia kontrastów społecznych i socjalnych.

Wprowadzenie przez E. Kwiatkowskiego reglamentacji dewizowej w kwietniu 1936 r. zapobiegło odpływowi kapitałów za granicę, który był związany z prowadzoną w latach wielkiego kryzysu polityką deflacyjną i liberalizmem dewizowym. Polityka reglamentacji dewizowej poprawiła sytuację pieniężną Polski zarówno na rynku krajowym, jak i międzynarodowym. Powstały warunki do kompensacji polskich zobowiązań zamrożonymi za granicą polskimi należnościami, nastąpiło obniżenie kosztów obsługi zagranicznej długu publicznego, wzrosły rezerwy kruszcowo-dewizowe Banku Polskiego [Landau i Tomaszewski 1982, s. 61–70]. Jednocześnie Kwiatkowski przestrzegał przed dewaluacją pieniądza prowadzącą do naruszenia równowagi budżetowej i powstania deficytu budżetowego. Kładł nacisk na utrzymanie mocnego, stabilnego kursu złotówki i gospodarczej wiarygodności kraju na forum międzynarodowym. Gdy objął kierownictwo finansów państwa budżet zaczął wykazywać nadwyżkę.

W 1939 r., na kilka miesięcy przed wybuchem wojny, E. Kwiatkowski zdecydował się na tzw. emisję fiducyjną, czyli inflacyjne finansowanie wydatków zbrojeniowych. Polityka ta została pozytywnie oceniona przez pracowników Instytutu Badania Koniunktur i Cen, którzy uznali ją za umiarkowaną inflację [Kowalik 1992, s. 275].

E. Kwiatkowski ostro krytykował politykę spłaty zagranicznych zobowiązań Polski poprzez wyprzedaż majątku państwowego lub eksport zapasu złota. Uważał, że polityka finansowa państwa powinna opierać się na narodowym interesie Polski związanym z utrzymaniem i rozwojem polskich przedsiębiorstw i instytucji finansowych [Kwiatkowski 1936, s. 27–31].

5. Podsumowanie

Eugeniusz Kwiatkowski był wyjątkową postacią w dziejach II Rzeczypospolitej, wielkim patriotą. Jako polityk i działacz gospodarczy wyróżniał się niezwykle aktywnością, podejmował zdecydowane działania w celu realizacji postawionych zadań, określonych jasno i konkretnie, uzasadnionych merytorycznie, nie szedł na kompromis w najważniejszych dla kraju kwestiach. Uważany jest za głównego architekta przebudowy struktury gospodarczej Polski międzywojennej, twórcę koncepcji modernizacji gospodarki, umocnienia niepodległości kraju na bazie silnego, nowoczesnego przemysłu i rozwiniętego handlu ze światem. COP, Gdynia, Stalowa Wola, Mościce to najważniejsze przedsięwzięcia gospodarcze lat 1918–1939, których był współtwórcą. Rozbudowa przemysłu wiązała się z wielkimi inwestycjami w zakresie infrastruktury: budową dróg, kolei, elektrowni, sieci gazowych. Duże znaczenie miała budowa powiązań komunikacyjnych ze Śląska nad morze. Pod koniec lat trzydziestych większość polskiej wymiany zagranicznej realizowana była drogą morską, a jedyny polski port handlowy w Gdyni stał się największym portem nad Bałtykiem.

Kompleksowa koncepcja E. Kwiatkowskiego budowy Centralnego Okręgu Przemysłowego przyczyniła się do powstania wielu małych i dużych przedsiębiorstw, w których znalazło zatrudnienie około 100 tys. osób. W ten sposób E. Kwiatkowski zapoczątkował jako jeden z pierwszych w Polsce ideę klastrów przemysłowo-usługowych. Ich rozwój miał także przyczynić się do zniwelowania różnic w poziomie życia pomiędzy regionami uprzemysłowionymi i zacofanymi gospodarczo, tzn. Polską A i B. Była to nowotarska koncepcja rozwoju regionalnego.

E. Kwiatkowski widział potrzebę ingerencji państwa w rozwój strategicznych dziedzin gospodarki. Regulacyjną polityką państwa objął także stosunki podziału w celu poprawienia sytuacji materialnej wszystkich obywateli, a nie tylko określonych sfer politycznych i gospodarczych powiązanych z rządem. Dążył do podniesienia świadomości narodowej obywateli. Wskazywał, że w procesie wzrostu gospodarczego liczy się jedność społeczeństwa, współpraca wszystkich klas i grup społecznych. Tylko solidarny, twórczy wysiłek zbiorowej pracy społecznej stanowi podstawę umocnienia gospodarczej i politycznej niezależności Polski na arenie międzynarodowej.

E. Kwiatkowski był zwolennikiem demokratycznej struktury państwa, którą nie ogranicza rozbudowana i skorumpowana administracja publiczna. Opowiadał się za przestrzeganiem prawa i praworządności m.in. prawa do posiadania własności prywatnej i wolności politycznej. „W tem bowiem miejscu Europy, gdzie leży Polska, istnieć może tylko państwo silne, rządne, świadome swych trudności i swego celu, wolne, rozwijające bujnie indywidualne wartości każdego

człowieka, a więc demokratyczne, zwarte i zorganizowane, solidarne i silne wewnętrznie, budzące szacunek na zewnątrz, przeniknięte walorami kultury i cywilizacji, państwo nowoczesne, zachodnie mnożące w wyścigu pracy własne wartości materialne i moralne. Czy możemy się wahać, stając u drogowskazu, gdzie pójść?” [Kwiatkowski 1931, s. 306].

Przedstawiony program E. Kwiatkowskiego dotyczący uprzemysłowienia kraju, umocnienia demokracji politycznej, współpracy obywateli z państwem i łagodzenia dysproporcji w procesie podziału jest aktualny i może być podstawą założeń programów społeczno-gospodarczych rządzących partii politycznych.

W uznaniu zasług E. Kwiatkowskiego dla rozwoju gospodarki morskiej, floty handlowej oraz portu i miasta Gdyni został on 21 lipca 1972 r., podczas obchodów 50-lecia budowy Gdyni, odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski z Gwiazdą oraz Złotą Odznaką „Zasłużony Pracownik Morza”.

11 listopada 1996 r. Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej Aleksander Kwaśniewski nadał pośmiertnie Eugeniuszowi Kwiatkowskiemu Order Orła Białego, a Sejm w 120 rocznicę Jego urodzin podjął specjalną „Uchwałę w sprawie uczczenia pamięci Eugeniusza Felicjana Kwiatkowskiego” z 21 stycznia 2009 r.

Literatura

- Bochenek M. [2004], *Szkice o ekonomii i ekonomistach*, Firma Wydawniczo-Handlowa MADO, Toruń.
- Drozdowski M. [1989], *Eugeniusz Kwiatkowski: człowiek i dzieło*, Wydawnictwo Literackie, Kraków.
- Drozdowski M. [1963], *Polityka gospodarcza Rządu Polskiego 1936–1939*, PWN, Warszawa.
- Guzicki L., Żurawicki S. [1984], *Polscy ekonomiści XIX i XX wieku*, PWE, Warszawa.
- Kowalik T. [1992], *Historia ekonomii w Polsce 1864–1950*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław.
- Krzyżanowski A. [1929], *Rządy Marszałka Piłsudskiego*, Nakładem Autora, Kraków.
- Kwiatkowski E. [1930], *Tendencje i postulaty rozwoju gospodarczego Polski*, „Polska Gospodarcza”, z. 36.
- Kwiatkowski E. [1931], *Dysproporcje. Rzecz o Polsce przeszłej i obecnej*, Nakładem Wydawnictwa Szkoły Ludowej, Kraków.
- Kwiatkowski E. [1936], *Gospodarstwo Polski na przełomie 1936/1937 R.*, Nakładem Tygodnika „Polska Gospodarcza”, Warszawa.
- Kwiatkowski E. [1988], *Rzecz najważniejsza Polska. Wybór myśli politycznych i społecznych (Seria obywatelska)*, Warszawa.
- Landau Z., Tomaszewski J. [1967], *Gospodarka Polski międzywojennej*, t. 1: *W dobie inflacji 1918–1923*, KiW, Warszawa.
- Landau Z., Tomaszewski J. [1982], *Gospodarka Polski międzywojennej*, KiW, Warszawa.
- Nowak-Jeziorański J. [1996], *Człowiek ze złota. Wspomnienie o Eugeniuszu Kwiatkowskim*, „Tygodnik Powszechny”, nr 38.

- Rybarski R. [1933], *Przyszłość gospodarcza Polski*, Drukarnia S. Wyszynski i S-ka, Warszawa.
- Smoliński T. [1985], *Rządy Józefa Piłsudskiego*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań.
- Staszic S. [1785], *Uwagi nad życiem Jana Zamoyskiego* [brak miejsca wydania], Warszawa.

The Considerations of Eugeniusz Kwiatkowski on the Role of Collective Social Work in the Process of Liquidating the Economic and Social Disparities of the II Republic of Poland

(Abstract)

The aim of the article is to analyse the socio-economic programme of Eugeniusz Kwiatkowski in the II Republic of Poland, based on the idea of collective social work. Kwiatkowski posited solidarity and the creative efforts of all citizens as a basis for strengthening the economic and political position of the country in the international arena. Fulfilling the duties of the Minister of Industry and Trade and then deputy Prime Minister and Minister of the Treasury, he contributed to the development of strategic sectors of the economy, mainly in the COP (Central Industrial Region), Gdynia, Stalowa Wola, and Mościce.

Keywords: history of economics, economic policy, industrial policy, economics.